

LBRIS

Editor: Florea Firan

We know
books

Redactor: Carmen Miloicovici

Tehnoredactare și copertă: Georgiana Oprescu

Imagine copertă: *Zeitei morții și regenerării*, Çatal Hüyük, Turcia

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘCHIOPU, MARINICĂ

Cântecele rituale funerare din nordul Mehedințului
și din Timocul sârbesc. Zoosimboluri și fitosimboluri
cu posibilă origine preistorică/Marinică Șchiopu; pref.
Carmen-Ionela Banța; ed. Florea Firan – Craiova: Scrisul
Românesc Fundația-Editura, 2025

ISBN 978-606-674-359-4

I. Carmen-Ionela Banța (pref.)

II. Firan Florea (ed.)

821.135.1.09

© Marinică Șchiopu

© Scrisul Românesc

Fundația-Editura, Craiova, 2025

Tel./fax: 0722.753.922; 0251/413.763

Email: scrisulromanesc@yahoo.com

MARINICĂ ȘCHIOPU

CÂNTECELE RITUALE FUNERARE

DIN NORDUL MEHEDINȚULUI ȘI DIN TIMOCUL SÂRBESC

ZOOSIMBOLURI ȘI FITOSIMBOLURI CU POSIBILĂ ORIGINE PREISTORICĂ

Scrisul Românesc
Fundația – Editura

Cuprins

Prefață, de Carmen-Ionela Banța 7

CAPITOLUL I

Ceremonialul/ritul funerar în zona nordică a Mehedințiului și în Timocul sârbesc.	11
1.1. <i>Ceremonial, ritual și rit.</i>	13
1.2. Riturile de trecere. Înfirmântarea	14
1.3. Cultul morților.	15
1.4. Structura ceremonialului funerar.	18
1.5. Ceremonialul funerar pentru tinerii nenunțiți	22
1.6. Hora de pomană	25

CAPITOLUL II

Caracteristici fonetice, lexicale și morfosintactice ale graiului din nordul Mehedințiului	27
2.1. Munții și Podișul Mehedinți – zonă de interferență a graiurilor bănățene și oltenești	29
2.2. Trăsături fonetice, lexicale, și morfosintactice ale graiului din nordul Mehedințiului.	29

CAPITOLUL III

Cântecele rituale funerare în zona nordică a Mehedințiului și în Timocul sârbesc.	33
3.1. Delimitări între „bocet” și „cântec ritual funerar”	35
3.2. „Cântecul zorilor” în zona nordică a Mehedințiului	37
3.3. Alte cântece rituale funerare din zona nordică a Mehedințiului	45

3.4. Originea vlahilor timoceni	65
3.5. Căntece rituale funerare și bocete la românii din Timocul sârbesc	67

CAPITOLUL IV

Animale psihopompe în cântecele rituale funerare din nordul Mehedințiului	73
4.1. Ce înseamnă „psihopomp”?	75
4.2. Cocoșul	77
4.3. Calul	79
4.4. Boul	83
4.5. Cerbul	85
4.6. Vidra	87
4.7. Lupul, vulpea, iepurele și cucul	89

CAPITOLUL V

Bradul – <i>axis mundi</i>	95
5.1. Bradul în mitologia română	97
5.2. Bradul – cale de acces spre cer în ritul funerar mehedințean și în șamanism	99

CAPITOLUL VI

Situația actuală a cântecelor rituale funerare	103
6.1. Sate în care se mai păstrează cântecele rituale funerare ..	105
6.2. Sate din care au dispărut cântecele rituale funerare ..	106
Concluzii	109
Bibliografie	112
Informatori	115

Prefață

Avem în față o carte care propune o nouă perspectivă de abordare a cântecelor rituale funerare, prin prisma simbolisticii acestora și a posibilei lor origini preistorice, utilizând unele descoperiri arheologice, în maniera în care Marija Gimbutas a indicat ca sursă a folclorului lituanian și est-european perioada preistorică.

Lucrarea începe cu definirea unor concepte-cheie precum rit, ritual, ceremonial, bocet, cântec ritual funerar și operează delimitări între acestea.

În primul capitol, autorul prezintă și specificul ceremonialului funerar atât în Mehedinți, cât și în Timocul sârbesc; analiza este extinsă aici și asupra ceremonialului funerar pentru tinerii necăsătoriți, precum și asupra horei de pomană.

Pentru că și-a propus să redea textele cântecelor funerare în graiul din zona nordică a Mehedințiului (care este foarte asemănător cu cel de pe Valea Timocului), autorul schițează în cel de-al doilea capitol caracteristicile fonetice, lexicale și morfosintactice ale acestor graiuri mixte. Transcrierea fonetică a acestor texte învederează pe de o parte dorința de redare cât mai fidelă a cântecelor funerare din această zonă, iar pe de alta necesitatea de a cerceta acest fenomen folcloric în mod holistic.

Suntem totuși siguri de un lucru: pretutindeni în lumea tradițională, moartea este sau a fost considerată o a doua naștere, începutul unei noi existențe, spirituale. Cu toate acestea, cea de-a doua naștere nu este naturală precum prima – nașterea biologică; adică nu este „dată”, ci trebuie creată ritual. În acest sens, moartea este o inițiere, o pătrundere într-un nou mod de a fi.

Mircea ELIADE

CAPITOLUL I

Ceremonialul/ritul funerar în zona nordică a Mehedințiului și în Timocul sârbesc

1.1. Ceremonial, ritual și rit

Întâlnim adesea fie în presă, fie în discuții cotidiene termeni precum: *ceremonial*, *ritual* sau *rit*. Pentru a înțelege mai bine aceste concepte trebuie să facem apel la definițiile lor din DEX. Aici, termenul *ceremonial* este explicat astfel: „totalitatea regulilor sau formulelor de etichetă întrebuițate la o anumită ceremonie” (DEX 1998: 164), *ritualul* este: „rânduială a unei slujbe religioase, ceremonial religios; ceremonial desfășurat după reguli tradiționale, cu prilejul nașterii, căsătoriei, morții, cu prilejul semănatului sau al culesului etc.” (*ibidem*: 929), iar *ritul* este definit ca „ritual, rânduială, tipic” (*ibidem*). Despre *rit* s-a spus că este atât „un fapt social total [cât și – subl. n.] un obiect științific total” (Lardellier 2003: 29), fiind obiect de studiu pentru mare parte din științele umaniste; pe când *ritualul*, privit „ca act social [...] vizează [...] gestionarea simbolică a prezentului” (Panea 2003: 23).

Mihai Coman folosește doi termeni pentru a desemna un singur concept: *rit* și *ritual*, afirmând că „ritul este semantic obscur” și că „în cadrul științelor sociale, termenul *ritual* se aplică unor serii deosebit de variate de manifestări: obișnuințe, datini (obiceiuri), protocoale de comunicare, etichete, convivialități, performanțe (teatralizări), ceremonii etc.” (Coman 2008: 44-45). Însă unii savanți privesc *ritul* ca fiind deosebit de *ceremonie* sau *ceremonial* (Smith 2007: 584). Dacă *ritul* constituie o activitate ce ține de o superstiție sau o credință, o activitate reiterativă ce are ca scop obținerea unui efect benefic sau a unui efect malefic, *ritualul* se prezintă ca o dramatizare a ritului. Pe de altă parte *ceremonialul* reprezintă un tip de

activitate cultică sau laică ce are drept scop consacrară sau confirmări solemne, fie periodice, fie ocazionale și care este realizată de o persoană sau de un grup în fața unor spectatori ce împărtășesc un anumit cod axiologic. Mulți cercetători privesc conceptul de *rit* ca fiind sinonim cu acela de *ceremonie*, *ceremonial* sau cu cel de *ritual*. Toate cele trei noțiuni sunt puternic conectate între ele.

1.2. Riturile de trecere. Înmormântarea

Ca pentru orice membru al unei comunități tradiționale, și pentru țăranul român viața este marcată de trei mari momente: nașterea, căsătoria și moartea. Fiecare dintre aceste etape fiind marcată de anumite rituri numite *rituri de trecere* deoarece acestea sunt momentele semnificative ale trecerii omului (sufletului) prin lume. Aceste rituri au rolul de a marca „ciclicitatea vieții [...], de a transmite normele, valorile, tabuurile, superstițiile legate de noul ciclu de viață, realizând integrarea individului în comunitate” (Panea 2003: 23-24). Altfel spus, ritualul are menirea de a aduce ordine în existența individului și totodată de a o împlini.

Arnold Van Gennep oferă următoarea clasificare a riturilor de trecere: *rituri de separare (preliminare)*, *rituri de limită, de prag (liminare)* și *rituri de agregare (postliminare)*, cu specificația că în cazul funerariilor riturile de separare sunt mai dezvoltate (Van Gennep 1996: 22). Referitor la moarte, Mircea Eliade afirmă: „pentru omul religios moartea nu înseamnă sfârșitul

vieții, ci este doar o altă modalitate a existenței omenești” (Eliade 2013: 113), fapt caracteristic concepției despre viață și moarte a românilor. Moartea reprezintă o trecere a pragului dintre *lumea cu dor* și *lumea fără de dor*. Tot Mircea Eliade afirma despre ideea de *prag* că: „pragul arată atât granița dintre «înăuntru» și «afară», cât și posibilitatea de trecere dintr-o parte în cealaltă” (*ibidem*: 136), trecere imaginată ca o călătorie.

La români, ritualul ortodox de înmormântare s-a suprapus unui ritual funerar păgân a cărui vechime este dificil de estimat. Funcția principală a acestui ritual este aceea de a reinstaura armonia ruptă prin plecarea unui membru din sânul comunității. Ritualul funerar la români are caracter social, presupune un scenariu la care iau parte „actori specializați” (Panea & Fifor 1998: 53) și s-a păstrat aproape neschimbat de veacuri în S-V țării, în partea de N-V a Olteniei (Mehedinți, Gorj), în sudul și estul Banatului, în sudul Transilvaniei, dar și la românii de pe valea Timocului, din Serbia. Românii de pe ambele maluri ale Dunării cred că îndeplinirea riturilor funerare aduce liniște sufletului răposatului (Toarcă 2012: 159), iar neîndeplinirea acestor rituri poate avea efecte malefice asupra întregii comunități întrucât sufletul răposatului, neintegrându-se în lumea de dincolo, va reveni printre cei vii provocând pagube, boli.

1.3. Cultul morților

Moartea este privită atât de țăranul mehedințean, cât și de vlah (românul timocan) ca o trecere în lumea *fără de*

dor, unde sufletul găsește odihnă și alinare ca răsplată pentru faptele bune pe care le-a săvârșit în timpul vieții pe Pământ. De aceea nu se teme de moarte și, dimpotrivă, se pregătește pentru acest moment cu mult înainte de venirea lui, începe să-și strângă haine pentru moarte, batiste, prosoape și chiar bani pentru înmormântare (pentru a nu-i supune unor cheltuieli prea mari pe copii).

Moartea își face simțită apropierea prin diverse semne: dureri, boli, vise premonitorii, urletul câinilor, cântatul bufniței, cântatul cocoșesc al găinii etc. Visele ocupă o poziție importantă în universul spiritual al românilor, ca și în cazul altor popoare din întreaga lume și din toate timpurile, prin intermediul viselor oamenii intră în contact cu rudele, strămoșii, iar țărani români nu se îndoiesc de veridicitatea acestora. Un astfel de contact stabilit cu sufletul unei persoane răposate este foarte frumos redat în *Iliada*, unde sufletul lui Patroclu i se înfățișează în somn lui Ahile:

„Iară când somnu-l luase, răpindu-i din gând orice grijă,
Blând revărsat peste el – că-l pătrunse-osteneala din oase,
Vajnic cu Hector luptând, lângă Troia bătută de vânturi,
Iată la el că sosi duhul bietului frate Patroclu, .”

(Homer 2012: 453)

Dacă în timpul vieții pământești a săvârșit foarte multe fapte rele, în sufletul țaranului român încep să își facă loc temerile legate de soarta sufletului său *Lumea de apoi* și încearcă să le îndrepte, uneori chiar pe patul de moarte își cere iertare de la cei cărora le-a greșit, pentru a muri cu sufletul ușurat. La vlahii din Serbia, în trecut, persoanele care se chinuiau

prea mult pentru a-și da sufletul erau arse „după ceafă cu fier înroșit [...] spre a le înlesni moartea” (Boga 1943: 189), acest obicei poartă numele de *lapot* și este moștenit de la Tribali (Šolkotović 2010: 70).

La înmormântare participă întreaga comunitate din care defunctul a făcut parte, prezența tuturor cunoscuților marchează dureroasa despărțire a acestora de cel decedat.

După înmormântare urmașii celui răposat îi aduc numeroase dani, pomeni fie în alimente, fie în haine pentru a-i liniști sufletul. Primul mare *parastas* în amintirea celui mort este făcut la șase săptămâni după deces. În rândul românilor timoceni îndeplinirea tuturor riturilor legate de înmormântare a devenit aproape o „obsesie” (*ibidem*: 61), dovedind fie respectul adânc pentru strămoși, fie etalarea bunăstării.

Mai apoi se *aduce izvorul*, un copil sau o femeie curată aduce zilnic timp de patruzeci și patru de zile câte două găleți de apă la câteva familii de pe ulița mortului, aceste găleți sunt însemnate pe un băț (*răboj*), iar la terminarea celor patruzeci și patru de zile se merge la un izvor, se mătură simbolic apa și se dă drumul pe apă la o jumătate de dovleac uscat (*cotovaică*) cu două lumânări așezate în formă de cruce, aprinse, pentru a-i trimite lumină celui defunct (Ciobanu 1996: 81), se *împart* 44 de colaci, un *căpețal* (batistă), se face un *bât* (băț) din creangă de pom cu trei vârfuri pe care se pun flori, un prosop sau o basma și este dat de pomană celui care a dus izvorul. Colacii sunt așezați pe o *stracatoare* (strecurătoare țesută din lână, folosită și pentru a căra mâncare în ea) și apoi sunt împărțiți celor chemați la slobozit, iar atunci când primesc de pomană un colac aceștia zic: *Bogdaproste!*